ÎNŢELESUL RELAŢIONAL AL SUBIECTIVITĂŢII UMANE

Constantin REPEŞCO, Facultatea de Istorie şi Filosofie

The subject of the article is about the human existence viewed through its two fundamental modes: "I-It" & "I-Thou". The theoretical value of this work consists in the conceptualization of the human being through the fundamental modes of existence: "I-It" & "I-Thou". The practical value lies in the exposure of alternative epistemic horizons through which human praxis might be improved.

În cultura occidentală modernă predomină o „atitudine carteziană", a cărei sevă izvorăşte din perspectiva substanţialistă. Această „atitudine" poate fi identificată cu individualismul vremurilor noastre. Potrivit ei, omul se vede pe sine ca fiind o entitate distinctă, autonomă şi separată de restul lumii. Cu toate acestea, în ultimii câţiva zeci de ani au început să apară tot mai multe perspective relaţionale asupra fiinţei umane în domenii precum neuroştiinţele (Hari Riitta, Miiramaaria V. Kujala), psihologia personalităţii (Andersen Susan M., Chen Serena), cercetarea organizaţională (Bradbury Hilary, Benyamin M. Lichtenstein), cercetarea nou-născuţilor (Stern D.N.), teoriile psihanalitice (Beatrice Beebe, Lachmann F., Stolorow Robert, Atwood George) şi, nu în ultimul rând, filosofia (Buber Martin, Levinas Emmanuel, Merleau-Ponty). Aceste noi cercetări au început să recuze multe presupoziţii de bază pe

care societatea le considera evidente de la sine, atât în cadrul ştiinţelor, cât şi în afara acestora.

În această comunicare de proporţii reduse nu încercăm să oferim o teorie pe deplin dezvoltată a relaţionalităţii care ar veni să înlocuiasă paradigma dominantă astăzi, mai degrabă încercăm să sensibilizăm cititorul asupra unui mod alternativ de a privi lumea şi să demonstrăm că modul în care percepem şi înţelegem anumite aspecte ale fiinţei umane este dependent de paradigma pe care o angajăm în procesul dat. Noi operăm astfel la un nivel foarte profund şi, prin urmare, individualismul şi relaţionalismul ar trebui privite, în termeni gadamerieni, drept „orizonturi de înţelegere" sau drept ceea ce Charles Taylor numeşte „imaginarii sociale". Hermeneutica gadameriană înseamnă recunoaşterea manierei în care înţelegerea noastră apare înăuntrul unui context mai larg de înţeles – un orizont – care este particular şi determinat de situarea noastră într-un anumit timp şi spaţiu istoric. Iar când ne referim la aceste două paradigme ca la nişte imaginarii sociale, în sensul pe care-l oferă Taylor, avem în vedere un set de valori, legi, simboluri etc. ce sunt caracteristice unui anumit grup social şi prin care acesta îşi imaginează societatea ca un tot întreg, referindu-ne în cazul de faţă la individualism sau relaţionalism drept imaginarii sociale generice. Astfel, orizontul de înţelegere în care sălăşluieşte omul influenţează radical statutul ontologic, universul epistemic şi acţiunile sale. Eul, de exemplu, nu este un dat obiectiv, ci un produs atât deliberat, cât şi neintenţionat, inconştient, până şi elementele proiectate în mod conştient sunt influenţate de orizontul de înţelegere înăuntrul căruia omul se proiectează pe sine. Există un număr poate chiar incognoscibil de astfel de exemple ce confirmă aserţiunea dată. Pentru noi important e să vedem cum individualismul şi relaţionalismul influenţează nu doar ce înţelegem, cum gândim, ci şi cine suntem, ce întrebări ne preocupă şi ce fel de acţiuni întreprindem. Fiecare din aceste două orizonturi de înţelegere dă naştere unui anumit tip de individ. Prin urmare, omul poate trăi în două moduri diferite. Urmărirea ontogenezei individualismului ne confirmă că individualismul a devenit paradigma dominantă astăzi, ei îi corespunde modul experienţei (*Eu-Acela*). Respectiv, omul occidental contemporan trăieşte aproape exclusiv în modul lui Eu-Acela. În cadrul experienţei, noi trăim în lume drept un observator obiectiv şi colectăm informaţii despre aceasta, după care organizăm informaţia într-un aşa fel încât ea să poată fi utilizată de raţiune. Experienţa implică distanţă între *Eu* şi *Acela*, distan-

ţa dintre subiect şi obiect. În cadrul experienţei, *Acela* este văzut ca fiind o colecţie de calităţi şi cantităţi, un obiect ce poate fi cunoscut, manipulat, posedat, ordonat şi utilizat. Experienţa este modul ştiinţei şi a filosofiei, dar şi a gândirii mundane, este modul prin care noi ajungem să înţelegem intelectual elemente ale lumii şi să le întrebuinţăm în scopuri pragmatice. Din toate acestea putem observa importanţa experienţei. Până la urmă ea este esenţială pentru însăşi supravieţuirea noastră. Dar Aristotel ne previne de riscul pe care căderea în extreme îl implică de cele mai multe ori. El ne sfătuie de fiecare dată să căutăm „calea de mijloc". În cazul de faţă credem că el are perfectă dreptate, noi ne-am rătăcit. Am apucat pe un drum care a dus la anormalităţi sociale şi individuale uşor observabile. Acestea sunt poate cel mai bine conceptualizate de către Georg Lukacs prin termenul de *reificare*. În sens normativ, reificarea semnifică acel tip de comportament uman care violează principiile morale şi etice prin faptul că alţi subiecţi nu sunt trataţi în concordanţă cu caracteristicile lor, adică drept fiinţe umane, ci în schimb sunt tratate ca nişte obiecte inanimate – drept „lucruri" sau „comodităţi". Lukacs nu priveşte reificarea doar drept o violare a principiilor morale, ci şi drept o deviaţie de la modul autentic de existenţă al fiinţelor umane. În forma sa elementară, conceptul indică cu claritate faptul că o întâmplare cognitivă, în care ceva nu posedă caracteristici de obiect în sine (omul), ajunge să fie considerat drept obiect. Fenomenul reificării, ne spune Lukacs, modifică drastic comportamentul subiectului. Acesta nu mai interacţionează într-o manieră empatică, ci este plasat în perspectiva unui observator neutru, neatins fizic sau existenţial de tot ce-l înconjoară. În consecinţă, oamenii încep să se perceapă unii pe alţii drept simple obiecte. Subiectul vede tot şi pe oricine drept obiect, iar obiectul trebuie cunoscut, posedat, manipulat şi utilizat. Acest abuz al modului experienţei a transformat lumea într-un loc rece, raţional până la extremă, în care lipsesc emoţiile şi sentimentele, unde oamenii nu sunt altceva decât nişte agregate antropomorfe. Situarea în extrema experienţei l-a făcut pe om să se alieneze de lumea din jur, de semenii săi, dar şi de propria esenţă, lucru confirmat de toate comportamentele reificatoare ale oamenilor contemporani. Fiindcă fenomenul reificării este conceptualizat ca având la bază un ansamblu de obiceiuri şi atitudini ce deviază de la practicile autentice ale fiinţelor umane, Lukacs ne oferă anumite indicii privind felul în care ar trebui să arate societatea „sănătoasă". Aici el are anumite puncte de convergenţă cu filosofia lui Heidegger, John Dewey – toate

indicând spre existenţa unui alt mod prin care subiectul se angajează în lume. Acest mod alternativ de existenţă pare să corespundă cu cel conceptualizat în cadrul relaţionalismului. Acesta este modul întâlnirii sau al relaţiei (*Eu-Tu*). Relaţia cere de la noi să fim participanţi activi, nu observatori obiectivi ca în cazul experienţei. Noi intrăm în întâlnire cu întreaga noastră fiinţă, nu prezentăm doar anumite elemente ale acesteia în funcţie de scopurile pe care vrem să le atingem. Întâlnirea, spune Buber, este un moment de reciprocitate, în care *Eu* şi *Tu* sunt transformaţi. În relaţie partenerul este egal din punct de vedere ontologic şi, în acelaşi timp, diferenţa sa se păstrează. Subiectul nu-l reduce cantitativ pe celălalt la anumite calităţi, ci îi validează statutul ontologic de fiinţă integrală, îi respectă unicitatea şi doreşte să o prezerve aşa cum ea este, fără a încerca să o manipuleze, să o modifice, să o reducă la ceva ce în mod fundamental nu este. Întâlnirea este una din acele noţiuni despre care Buber ne spune că nu poate fi făcută în întregime explicită prin intermediul limbajului. Ea nu poate fi analizată şi descrisă într-o manieră exhaustivă, tot ce ştim despre întâlnire este în mod inevitabil un reducţionism. În cadrul relaţiei subiectul vede în partenerul întâlnit mai mult decât suma calităţilor sale. Prin asta Buber pare să se refere la experienţa mistică a inefabilului, despre care Kolakowski ne spune că nu poate fi conceptualizată prin termeni rigizi şi precişi. Inefabilul poate fi doar trăit, după care exprimat în mod stângaci şi prin sintagme obscure, motiv pentru care filosofia relaţională ne îndeamnă să transpunem în practică cunoaşterea obţinută.

În concluzie, am putea spune că aceste reflecţii au fost inspirate de circumstanţele în care se regăşeste omul vremurilor noastre. Nu am încercat să recuzăm valoarea teoretică şi importanţa praxiologică a actualului orizont de înţelegere. Mai degrabă ne-am propus să atragem atenţia asupra deficienţelor sale, care trebuie completate prin noi înţelesuri, menite să reabiliteze statutul ontologic al fiinţei umane şi să neutralizeze formele reificatoare ale praxisului uman.

Recomandat
Alexandru LUPUŞOR, lector universitar